

Droga do Polski

11 LISTOPADA OBCHODZIMY W POLSCE ROCZNICĘ ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI PO LATACH ZABORÓW. WARTO JEDNAK PAMIĘTAĆ, ŻE ZNACZNA CZĘŚĆ ŚLĄSKA, W TYM TAKŻE TYCHY I OKOLICE, W GRANICACH POLSKI ZNALAZŁY SIĘ DOPIERO TRZY LATA PÓŹNIEJ – W CZERWCU 1922 ROKU.

Sylvia Zawadzka
s.zawadzka@twojetychy.pl

11 listopada 1918 roku, dzień kapitulacji Niemiec, został uznany za koniec I wojny światowej. W Warszawie, Rada Regencyjna sprawująca władzę w imieniu Niemiec i Austro-Węgier, przekazała naczelne dowództwo nad polskim wojskiem Józefowi Piłsudskiemu, symbolicznie uznając w ten sposób niepodległość Polski. Jednak ostatecznie granice odrodzonego państwa ustalone zostały dopiero w 1922 roku.

Wytuczanie granic nie było procesem łatwym. Okres dwudziestolecia międzywojennego, a szczególnie lata 1918-1920 to okres licznych konfliktów zbrojnych z sąsiadami o przynależność rdzennych terenów polskich zamieszkiwanych przez ludność polską, ale i inne narodowości. Spory terytorialne wrzały na Zachodzie, Wschodzie i Południu Polski, dyskusyjna była także przynależność Pomorza oraz Warmii i Mazur.

W Wielkopolsce 27 grudnia 1918 roku rozpoczęło się powstanie ludności polskiej przeciwko Niemcom. Zwieńczeniem walk było podpisanie rozejmu, na mocy którego wyznaczono linię demarkacyjną, będącą później podstawą do wytyczenia granicy.

Granice Polski na Wschodzie zostały ustalone w wyniku wojny polsko-bolszewickiej (14 lutego 1919 – 12 października 1920), polsko-litewskiego konfliktu o Wilno (1919-1921) oraz wojny polsko-ukraińskiej o tereny Galicji Wschodniej (1918-1921).

W styczniu 1919 roku wybuchły walki polsko-czeskie o Śląsk Cieszyński, zakończone podpisaniem niekorzystnego dla Polski porozumienia w sprawie podziału.

Na mocy traktatu wersalskiego (28 czerwca 1919 roku) Polsce przyznano prawie całą Wielkopolskę oraz część Pomorza Gdańskiego, z 70-kilometrowym pasem wybrzeża morskiego. Gdańsk został wyłączony z Prus i proklamowany Wolnym Miastem.

Traktat wersalski nie decydował natomiast bezpośrednio o losie ziem śląskich.

Górny Śląsk został uznany za tzw. ziemie sporne, zamieszkiwane zarówno przez ludność polską, jak i niemiecką. Decyzja o przyznaniu tych terenów Polsce bądź Niemcom odwiekła się o kilka następnych lat. Zadecydowały o nich plebiscyt oraz powstania (lata 1919-1921).

Poza macierzą

Od czasu rozbitcia dzielnicowego w XII wieku, na Śląsku liczne rozdrobnione księstwa stanowiły przedmiot rywalizacji pomiędzy Polską i Koroną czeską, a po włączeniu Królestwa czeskiego do Monarchii Habsburgów między Austrią i Prusami.

Tychy, osada, o której pierwsza wzmianka pochodzi z 1467 roku, aż do 1922 roku pozostawały poza granicami państwa polskiego. Wczesne do-

Staniław Krzyżowaki (z prawej) podczas uroczystości przejmowania powiatu pszczyńskiego przez państwo polskie – z gen. Szeptyckim na rynku w Pszczynie, 29.06.1922 r.

kumenty historyczne podają nazwę miejscowości w niemieckim brzmieniu „Tichau”. W okresie feudalnym Tychy były własnością kolejnych możnowładców ziemi pszczyńskiej, m.in. Promnitzów i Hochbergów, a w okresie zaborów wraz z większością terenów Górnego Śląska Tychy weszły w skład państwa pruskiego.

Przebudzenie polskości

Pomimo siedmiu wieków poza macierzą, na Górnym Śląsku przeważała ludność polska. Świadczą o tym choćby zachowane testamenty, która miejscowi w większości spisywali po polsku, a także odprawiane w języku polskim nabożeństwa. Paradoksalnie, industrializacja i rozkwit cywilizacyjny, jaki nastąpił w okresie panowania pruskiego na całym Górnym Śląsku, przyczynił się do rozwoju kulturowego i tym samym – wzrostu świadomości narodowej. Polski ruch narodowy na Śląsku przybrał na sile już w okresie Wiosny Ludów (1848-1849).

W Tychach i okolicy ogromną rolę odegrali katolicy duchowni – ks. Karol Palica w końcu XIX wieku, a potem jego następca – proboszcz parafii pw. św. Marii Magdaleny w latach 1898-1930 – ksiądz Jan Kapica, którego pamięć tyszanie uczcili okazałym nagrobkiem przy południowej ścianie kościoła. Z działalności patriotycznej, na rzecz przyłączenia Śląska do Polski, zasłynął także inny, związany z tyską parafią kapłan, bł. ks. Emil Szramek.

Zaczęły powstawać liczne grupy o charakterze kulturalnym i społecznym, podkreślające swój narodowy charakter. Były to m.in. Chór Harmonia, Towarzystwo Polek, Towarzystwo Oświaty na Śląsku im. św. Jacka, Związek Nauczycieli Górnoślązków oraz reaktywowane Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, będące później kadrą Polskiej Organizacji Wojskowej.

Przygotowanie zbrojne

Dla ludności polskiej na Śląsku lata 1918-1922 były okresem intensywnej działalności (kulturowej, zbrojnej i propagandowej) na rzecz przyłączenia do odrodzonej ojczyzny. Ślązacy rozumieli doskonale, że na terenie byłej „kongresówki”, gdzie formował się rząd pol-

ski i gdzie toczyły się rozmowy nad ostatecznym kształtem granic II Rzeczypospolitej, świadomość polskości Śląska nie jest mocno ugruntowana. Zatem Ślązacy sami musieli zaświadczyć o swojej przynależności narodowej.

Napięcie spowodowane oczekiwaniem wzrosło. Strona niemiecka, w obawie przed utratą tych terenów, wzmocniła stacjonujące wciąż na Śląsku oddziały zbrojne. Ludność polska nie pozostawała wobec tych działań bezczynna. Na początku 1919 roku zaczęła tworzyć się Polska Organizacja Wojskowa Górnego Śląska. W Tychach powstała jej komórka, która w sierpniu 1919 roku przygotowała I Powstanie Śląskie.

Bitwa w Paprocanach

Walki powstańcze rozpoczęły się w nocy z 17 na 18 sierpnia. Pierwsze starcia zbrojne rozegrały się właśnie na terenie dzisiejszych Tychów. Powstańcy pod dowództwem Stanisława Krzyżowskiego zajęli dworzec kolejowy, browar, urząd gminny oraz pocztę. Tej samej nocy w Paprocanach stoczyli zwycięską bitwę z baterią artylerii lekkiej pod dowództwem mjr Aldenhovena. Pojawiające się samoloty niemieckie oraz przyjazd pociągu pancernego z Gliwic ostatecznie zmusiły jednak tyskich powstańców do odwrotu i ucieczki na stronę polską. Walki w Paprocanach upamiętnia dziś tablica wmurowana w ścianę budynku przedszkola przy ul. Paprocańskiej.

Za Polską

Niepokoje związane z przygotowaniem plebiscytu oraz walki powstańcze w sierpniu 1920 roku (II powstanie śląskie) nie objęły obszaru Tychów. Tyszanie w zdecydowanej większości opowiadali się za Polską, a w samej miejscowości nie towarzyszyły temu większe polityczne niepokoje.

Zgodnie z postanowieniem traktatu wersalskiego przeprowadzony 20 marca 1921 roku plebiscyt miał odpowiedzieć na pytanie co do przynależności państwowej Górnego Śląska. W wyniku niezgodnego z postanowieniami traktatu wersalskiego sposobu podliczania głosów oraz dopuszczenia do głosowania Niemców nie zamieszkujących, ale urodzonych na Górnym Śląsku, plebiscyt zakończył się wynikiem niekorzystnym dla Polski (za Polską opowiedziało się ogółem ok. 40 proc. głosujących, za Niemcami ok. 60 proc.).

Podkreślić należy natomiast, że w Tychach i przyległych wsiach wyniki plebiscytu jednoznacznie wskazały przynależność narodowościową mieszkańców. Za Polską opowiedziało się: w Tychach 2831 osób na 3390 uprawnionych do głosowania, w Cielmicach 423 na 448, w Paprocanach 386 na 426, w Urbanowicach 586 na 629, w Wilkowyjach 306 na 347.

Jednak pomimo tak zdecydowanego poparcia, tyszanie nadal musieli czekać na przyłą-

czenie do Polski. Przegany plebiscyt oznaczał dla Górnoślązaków kontynuację trudnej walki o niepodległość. Niezadowolone społecznie, wywołane poplebiscytowymi propozycjami podziału Śląska, doprowadziło w krótkim czasie do wybuchu III powstania śląskiego.

W ojczyźnie

W III powstaniu śląskim Tychy już 3 maja 1921 roku, czyli w dniu wybuchu, znalazły się całkowicie pod kontrolą oddziałów powstańczych i pozostały w rękach polskich aż do zakończenia walk.

Po przedstawieniu projektu przekazania, pomimo sprzeciwu rządu polskiego, trzech czwartych obszaru plebiscytowego Niemcom, na Górnym Śląsku ponownie wybuchło powstanie. Zakończyło się dopiero 5 lipca 1921 roku wkroczeniem rozjemczych wojsk francuskich i włoskich. Ostatecznie w czerwcu 1922 roku Międzysojusznicza Komisja Rządząca i Plebiscytowa na Górnym Śląsku, powołana na mocy traktatu wersalskiego, podjęła bardziej korzystne dla Polski decyzje w sprawie podziału. Mimo to, obszar przyznany wówczas Polsce stanowił tylko ok. jednej trzeciej ziem spornych. Po stronie polskiej znalazła się jednak większość dużych zakładów przemysłowych. Częścią Rzeczypospolitej stały się powiaty: katowicki, rybnicki, lubliniecki, tarnogórski, Królewska Huta (późniejszy Chorzów), świętochłowicki, bielski i cieszyński, a także Tychy wraz z okolicznymi wsiami i całym powiatem pszczyńskim.

Symboliczne połączenie ziem śląskich z macierzą odbyło się 22 czerwca 1922 roku poprzez uroczyste wkroczenie na nie polskiego wojska.

Do Tychów oddziały dowodzone przez generałów Stanisława Szeptyckiego i Kazimierza Horoszkiewicza dotarły 6 lipca 1922 roku uroczystie witane przez księdza Kapicę, a 28 sierpnia do miasteczka zawiął sam Józef Piłsudski. Tychy i tyszanie zakończyli swoją drogę do Polski.

Źródła:

M. Lipok-Bierwiaczonek, R. Kaczmarek: Tychy. Obrazy z przeszłości.

B. Prejs: Dawno temu w Starych Tychach.

L. Musioł: Tychy. Monografia historyczna.

Cz. Madajczyk, T. Jędruszcak, Plebiscyt i trzecie powstanie śląskie [w:] Historia Polski.

Ksiądz Jan Kapica, proboszcz parafii pw. św. Marii Magdaleny w latach 1898-1930. Zastąpił swojej działalności na rzecz przyłączenia Śląska do Polski.